

Een andere weg naar God

In *Een andere weg naar God* vertelt Judith Pollmann het verhaal van de reformatie van Arnoldus Buchelius (1565-1641). Het bastaardkind Buchelius voelt zich ontworteld en heeft een sterke behoefte aan zekerheid en vastheid. Hij groeit op in een katholiek gezin en heeft in eerste instantie weinig op met de gereformeerde zaak. Confrontaties met de starheid en onverdraagzaamheid van het traditionele katholicisme stemmen hem milder ten opzichte van de gereformeerde religie. Een geestelijke crisis rond zijn dertigste levensjaar brengt hem dichter bij God als persoonlijk Helper. Vervolgens trouwt hij met een vrouw uit de middenklasse van de Utrechtse burgerij, en belandt hij door dit huwelijk in de kringen van het Utrechts libertinisme. Uiteindelijk wordt hij lid van de gereformeerde kerk en raakt hij daarbij, uit hoofde van zijn functie als ouderling, actief betrokken.

De rode draad in het leven van Buchelius is bezorgdheid. Bezorgdheid over decadentie, zondigheid, goddeloosheid, hoogmoed, chaos en wanorde.

Judith Pollmann, *Een andere weg naar God: de reformatie van Arnoldus Buchelius (1565-1641)*

(Amsterdam: Bert Bakker 2000)
347 blz., niet meer leverbaar via
boekhandel

Door deze zaken wordt de straf van God afgeroepen, en al deze zaken waren in Buchelius' opinie nu juist in grote mate aanwezig in het Nederland van de Opstand. Vanuit zijn perspectief, zo schetst Pollmann, is het logisch dat Buchelius in zijn leven die keuzes maakt die zijns inziens bijdroegen aan zekerheid in zijn eigen leven en aan rust en orde voor de samenleving als geheel. Dié kerk, die het best garant staat voor het waarborgen van de christelijke waarden en normen, van de godvruchtigheid en daardoor van de stabiliteit van de maatschappij, dié kerk is de juiste.

Pollmann betoogt dat het hoe en waarom van de religiekeuze van de Nederlander tijdens de Opstand niet zozeer werd bepaald door persoonlijk geloof, als wel door de politieke, sociale en maatschappelijke gebeurtenissen van de tijd waarin men leefde. Buchelius 'werd opgevoed als een traditioneel katholiek, was enige tijd kerkelijk ongebonden, sloot zich vervolgens aan bij de gereformeerde kerk van Utrecht, en ontwikkelde zich tenslotte tot een rechtgelovig calvinist'(22). Hij 'werd geboren als een Nederlands onderdaan van de koning van Spanje, en stierf in een nieuwe republiek. Hij werd geboren in een overwegend katholieke samenleving, en stierf in een maatschappij die vermaard was om haar religieuze verscheidenheid'(12). Niet betogend dat Buchelius representatief kan worden geacht voor de Nederlandse bevolking, is ze wel van mening dat onderzoek op basis van egodocumenten een belangrijke bijdrage kan leveren in het ontdekken van een aantal gemeenschappelijke culturele overwegingen die een rol speelden in het proces van religieuze besluitvorming. Hoewel Pollmann zich terdege bewust is van de valkuilen die het bestuderen van egodocumenten met zich meebrengt, pleit ze voor een meer systematische aandacht voor persoonlijke bronnen. Te lang heeft het traditionele onderzoek zich beperkt tot lokale studies en institutionele bronnen, waarmee de motieven achter beslissingen niet worden blootgelegd.

Pollmann is geslaagd in haar opzet.

Haar methode is vruchtbaar en vormt een belangrijke en vernieuwende bijdrage aan het historiografisch debat. Haar boek is geordend, overzichtelijk en gestructureerd. Het zal de lezer niet meevallen om de draad van het betoog te verliezen. En Pollmann daarmee soms de indruk wekt het zelfstandig begrijpend leesvermogen van de lezer te onderschatten, moet worden bedacht dat zij de eerste (en de laatste) schrijver niet zou zijn geweest die zich bij het bestuderen van egodocumenten en bronnen had verloren in een soms eindeloze opsomming van feiten en gebeurtenissen.

Toch is één punt van kritiek op z'n plaats. Pollmann stelt dat Buchelius zich in zijn religieuze keuzes laat leiden door omstandigheden van buitenaf, persoonlijke geloofsovertuiging speelt een ondergeschikte rol. Desalniettemin waren katholieken, doopsgezinden, luthersen en arminianen evenzeer vertegenwoordigd in de Republiek. Deze mensen, die leefden in dezelfde tijd en omstandigheden als Buchelius, kwamen desondanks tot andere religieuze keuzes. Persoonlijke interpretatie (geloofsovertuiging misschien?) lijkt dus zeker ook van eminent belang te zijn. Kijken we alleen al naar de felle strijd tussen Gomarus en Arminius, of naar de 'kettters' die zich om des geloofs wille lieten vervolgen, dan mogen we in het onderzoek naar religieuze keuzes het hart van de mens niet buiten beschouwing laten. Juist omdat Buchelius ons uit de bronnen tegemoet treedt als een man van vlees en bloed, van twijfel, zorg en emotie, is het weinig waarschijnlijk dat hij 'lichtzinnig', enkel onder invloed van omstandigheden, over geloofskwesties zal hebben geoordeeld. Concluderend zou ik dan ook willen opmerken dat Pollmann in dit boek geen recht doet aan het persoonlijk geloof van Buchelius. Echter, met een aanscherping van haar methode en onderzoek op dit punt, wordt ons inzicht in onze religieuze geschiedenis aanmerkelijk verdiept.

Brigitte Prins